

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ČETVRTI ODJEL

**PREDMET HADŽIMEJLIĆ I DRUGI
protiv BOSNE I HERCEGOVINE**

(Aplikacije br. 3427/13, 74569/13 i 7157/14)

PRESUDA

STRASBOURG

3.11.2015. godine

Ova presuda će postati konačna u skladu s uvjetima iz člana 44. stav 2. Konvencije. U presudi su moguće redakcijske izmjene.

U predmetu Hadžimejlić i drugi protiv Bosne i Hercegovine,

Evropski sud za ljudska prava (Četvrti odjel), zasjedajući u vijeću u sljedećem sastavu:

Guido Raimondi, *Predsjednik,*

Päivi Hirvelä,

Ledi Bianku,

Nona Tsotsoria,

Paul Mahoney,

Faris Vehabović,

Yonko Grozev, *sudije,*

i Françoise Elens-Passos, *registrar Odjela,*

nakon vijećanja na sjednici zatvorenoj za javnost dana 13.10.2015. godine,

donio je sljedeću presudu koja je usvojena navedenog datuma:

POSTUPAK

1. Postupak u ovom predmetu pokrenut je na osnovu tri aplikacije (br. 3427/13, 74569/13 i 7157/14) protiv Bosne i Hercegovine prema članu 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda („Konvencija“) koje su Sudu podnijela tri državljanina Bosne i Hercegovine: gđa Zuhra Hadžimejlić, g. Marcel Crepulja i g. Esad Busovača („aplikanti“), dana 5.09.2012, 12.10.2013, odnosno 23.12.2013. godine.

2. Aplikante je zastupala lokalna nevladina organizacija Vaša prava, a vladu Bosne i Hercegovina („vlada“), zastupala je zamjenik zastupnice, gđa Z. Ibrahimović.

3. Aplikanti su se žalili u pogledu zakonitosti i nedostatka sudskog preispitivanja njihovog smještaja u ustanovi socijalnog zbrinjavanja Drin.

4. Dana 12.05.2014. godine aplikacije su dostavljene vladi.

5. Svoje komentare u svojstvu treće strane dostavio je Projekat PERSON (Partnerstvo za osiguranje reformi za podršku osobama s invaliditetom), koji je dobio odobrenje predsjednika da podnese svoje pisano izjašnjenje Sudu (član 36. stav 2. Konvencije i pravilo 44. stav 3).

ČINJENICE**I. OKOLNOSTI SLUČAJA**

6. Aplikanti su rođeni 1959, 1978, odnosno 1958. godine, a trenutno se nalaze u ustanovi socijalnog zbrinjavanja Drin („zavod Drin“).

A. Činjenice koje se odnose na gđu Hadžimejlić

7. Dana 23.11.2006. godine, na zahtjev Centra za socijalni rad Visoko, Općinski sud u Visokom oduzeo je poslovnu sposobnost aplikantice. Utvrđeno je da joj je dijagnosticirana paranoidna šizofrenija i da bi smještaj u ustanovu socijalnog zbrinjavanja bio u njenom najboljem interesu.

8. Dana 26.12.2006. godine Centar za socijalni rad Visoko stavio je aplikanticu pod starateljstvo njene sestre.

9. Dana 23.01.2007. godine Centar za socijalni rad Visoko smjestio je aplikanticu u zavod Drin u skladu s propisima o socijalnoj zaštiti.

10. Dana 13.06.2011. godine aplikantica je podnijela ustavnu apelaciju u odnosu na zakonitost njenog lišenja slobode.

11. Dana 25.04.2013. godine Ustavni sud Bosne i Hercegovine („Ustavni sud“) utvrdio je da lišenje slobode aplikantice nije „u skladu sa zakonom propisanim postupkom“ u smislu člana 5. stav 1. Konvencije budući da je držana u psihijatrijskom pritvoru bez odluke nadležnog građanskog suda. Također je utvrđena povreda člana 5. stav 4. Konvencije jer nije bilo sudskog preispitivanja zakonitosti zadržavanja aplikantice. Ustavni sud je naredio Centru za socijalni rad Visoko da poduzme odgovarajuće mjere kako bi se osigurala prava aplikantice iz člana 5. stavovi 1. i 4. Konvencije. Relevantni dio te odluke glasi:

„27. Ustavni sud podsjeća da je činjenično i pravno pitanje lišavanja slobode i smještaja duševno oboljelog lica u Zavod već razmatrao u Odluci broj AP 2472/11 [...]. Stoga se umjesto posebnog obrazloženja ove odluke, Ustavni sud poziva na obrazloženje i razloge nevedene u toj odluci....

28. Ustavni sud je u pogledu zahtjeva iz člana 5. stav 1. Evropske konvencije... konstatirao da je apelantica smještena u Zavod – ustanovu socijalne zaštite u skladu s Federalnim zakonom o osnovama socijalne zaštite i Kantonalnim [Zeničko-Dobojski Kanton] zakonom o socijalnoj zaštiti kojima nije propisan postupak prisilnog smještaja lica s duševnim poremećajima u zdravstvene ustanove, već je taj postupak propisan odredbama čl. 22. do 42. Zakona o zaštiti lica sa duševniom smetnjama. Naime, odredbama člana 41. Zakona o zaštiti lica sa duševnim smetnjama propisano je da u slučaju otpusta osobe s duševnim smetnjama iz zdravstvene ustanove, koja zbog svojeg psihofizičkog stanja i uvjeta u kojima živi nije sposobna brinuti se o sebi niti ima osobe koje su po zakonu dužne i mogu se brinuti o njoj, premjestit će se iz zdravstvene ustanove u socijalnu ustanovu po postupku predviđenom Federalnim zakonom o osnovama socijalne zaštite. Međutim, u tom slučaju, zdravstvena ustanova je bila dužna odmah o tome obavijestiti sud [P]rema stanju spisa, nije bilo sudske odluke pri prinudnoj hospitalizaciji u Psihijatrijsku bolnicu ... [tako da] njeno početno lišavanje slobode nije bilo u skladu sa Zakonom o zaštiti lica, pa je [sud] zaključio da lišavanje slobode apelantice nije zakonito, kako to zahtijeva Evropska konvencija, te s tim u vezi da je prekršeno apelanticino pravo iz člana 5. stav 1.e. Evropske konvencije.

....

30. Ustavni sud je u citiranoj odluci ukazao da Federalni zakon o osnovama socijalne zaštite i Kantonalni zakon o socijalnoj zaštiti, na osnovu kojih je apelantica smještena u Zavod, ne predviđaju obavezan nadzor nad zakonitošću lišavanja slobode...

...

32. U konkretnom slučaju postoji kršenje prava iz člana 5. stav 1.e. Evropske konvencije, budući da je apelantica lišena slobode u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom i Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom, te smještena u Zavod. Naime, time nije ispunjen zahtjev „zakonitosti“ u smislu Evropske konvencije, pri činjenici da Zakon o zaštiti lica definiše mogućnost, uvjete, način i postupak zadržavanja, odnosno pritvaranja lica s mentalnim poremećajima koji nije primijenjen u konkretnom slučaju. Također, postoji kršenje člana 5. stav 4. Evropske konvencije kada o apelanticinom prisilnom smještaju, odnosno produženju prisilnog smještaja odluku nikada nije donio sud...“

12. Dana 3.06.2014. godine Centar za socijalni rad Visoko zatražio je od Općinskog suda u Kiseljaku da u skladu sa Zakonom o zaštiti lica sa duševnim smetnjama, te odlukom Ustavnog suda od 25.04.2013. godine, ispita neophodnost zadržavanja aplikantice u zavodu Drin.

13. Dana 8.09.2014. godine Općinski sud u Kiseljaku je zaključio na osnovu nalaza i mišljenja vještaka neuropsihijatra, da trenutno zdravstveno stanje aplikantice ne opravdava nastavak njenog zadržavanja u zavodu Drin. Ta odluka je postala pravosnažna dana 26.09.2014. godine.

14. Aplikantica još uvijek nije puštena iz zavoda Drin.

B. Činjenice koje se odnose na g. Crepulju

15. Na preporuku Psihijatrijske klinike u Sarajevu gdje je aplikant liječen zbog šizofrenije, dana 15.09.2004. godine Centar za socijalni rad Vareš smjestio ga je u zavod Drin u skladu s propisima o socijalnoj zaštiti. Utvrđeno je da je zbog bolesti nesposoban za samostalan život, te da zbog njegovih porodičnih prilika ne može dobiti odgovarajuću njegu kod kuće.

16. Dana 25.03.2005. godine Općinski sud u Visokom oduzeo je aplikantu poslovnu sposobnost.

17. Dana 21.04.2011. godine aplikantu je kao staratelj postavljena N.G., direktorica Centra za socijalni rad u Varešu.

18. Dana 2.09.2011. godine aplikant je podnio ustavnu apelaciju u odnosu na zakonitost njegovog lišenja slobode.

19. Dana 25.06.2013. godine Ustavni sud je utvrdio da lišenje slobode aplikanta nije „u skladu sa zakonom propisanim postupkom“ u smislu člana 5. stav 1. Konvencije, budući da je on držan u psihijatrijskom pritvoru bez odluke nadležnog građanskog suda. Također je utvrđena povreda člana 5. stav 4. Konvencije jer nije bilo sudskog preispitivanja zakonitosti zadržavanja aplikanta. Ustavni sud je naredio Centru za socijalni rad Vareš da poduzme odgovarajuće mjere kako bi se osigurala prava aplikanta iz

člana 5. stavovi 1. i 4. Konvencije, te mu dosudio 3.000 konvertibilnih maraka (KM)¹. Relevantni dio te odluke glasi:

„34. Ustavni sud podsjeća da je činjenično i pravno pitanje lišavanja slobode i smještaja duševno oboljelog lica u Zavod već razmatrao u Odluci broj AP 2472/11 [...]. Stoga se umjesto posebnog obrazloženja ove odluke, Ustavni sud poziva na obrazloženje i razloge nevedene u toj odluci...

35. Ustavni sud je u pogledu zahtjeva iz člana 5. stav 1. Evropske konvencije... konstatirao da je apelant smješten u Zavod – ustanovu socijalne zaštite u skladu s Federalnim zakonom o osnovama socijalne zaštite i Kantonalnim [Zeničko-Dobojski Kanton] zakonom o socijalnoj zaštiti kojima nije propisan postupak prisilnog smještaja lica s duševnim poremećajima u zdravstvene ustanove, već je taj postupak propisan odredbama čl. 22. do 42. Zakona o zaštiti lica sa duševnim smetnjama. Naime, odredbama člana 41. Zakona o zaštiti lica sa duševnim smetnjama napisano je da u slučaju otpusta osobe s duševnim smetnjama iz zdravstvene ustanove, koja zbog svojeg psihofizičkog stanja i uvjeta u kojima živi nije sposobna brinuti se o sebi niti ima osobe koje su po zakonu dužne i mogu se brinuti o njoj, premjestit će se iz zdravstvene ustanove u socijalnu ustanovu po postupku predviđenom Federalnim zakonom o osnovama socijalne zaštite. Međutim, u tom slučaju, zdravstvena ustanova je bila dužna odmah o tome obavijestiti sud ... [P]rema stanju spisa, nije bilo sudske odluke pri prinudnoj hospitalizaciji u Psihijatrijsku bolnicu... [tako da] njegovo početno lišavanje slobode nije bilo u skladu sa Zakonom o zaštiti lica, pa je [sud] zaključio da lišavanje slobode apelanta nije zakonito ... te s tim u vezi da je prekršeno apelantovo pravo iz člana 5. stav 1.e. Evropske konvencije.

36... Ustavni sud je u citiranoj odluci ukazao da Federalni zakon o osnovama socijalne zaštite i Kantonalni zakon o socijalnoj zaštiti, na osnovu kojih je apelant smješten u Zavod, ne predviđaju obavezan nadzor nad zakonitošću lišavanja slobode...

37. Dovodeći navedeno u kontekst konkretnog slučaja, Ustavni sud zapaža da je apelant na preporuku Psihijatrijske klinike u Sarajevu smješten u Zavod, uz obrazloženje da se apelant liječi na klinici pod dijagnozom SCH, F23, da je priroda bolesti takva da zahtijeva stalnu kontrolu i nadzor i redovno uzimanje terapije, a da se to apelantu ne može obezbijediti u porodičnom okruženju, s obzirom na porodične prilike (bolesna majka, kojoj je također zbog mentalne retardacije potpuno oduzeta poslovna sposobnost, otac nepoznatog boravišta, sestra po majci pod skrbništvom)... Ustavni sud također zapaža da je Centar za socijalni rad, postupajući po Instrukciji Ministarstva, u više navrata do sada (tri puta i to 4. novembra 2008. godine, 26. oktobra 2010. godine i 1. decembra 2011. godine) vršio reviziju rješenja o smještaju apelanta u Zavod (posljednji put je to učinjeno 1. decembra 2011. godine), uz prethodnu saglasnost apelantovog staratelja Nihade Gondžo, direktorice navedenog Centra. Međutim, Ustavni sud također zapaža da je u tim rješenjima Centar za socijalni rad uglavnom raspravljao pitanje finansiranja apelantovog smještaja u Zavod, bez bilo kakvih detaljnijih razmatranja o apelantovom zdravstvenom stanju (osim pozivanja na preporuku Psihijatrijske klinike od 2004. godine i navođenja apelantove dijagnoze) i eventualne potrebe njegovog puštanja iz Zavoda. Upravo navedeni segment, odnosno okolnost da je o smještaju i produžavanju smještaja apelanta u Zavod odlučivao i odlučuje isključivo

¹ Konvertibilna marka koristi isti fiksni tečaj u odnosu na euro koji je imala njemačka marka: EUR 1 = KM 1,95583.

i kontinuirano samo jedan organ, i to Centar za socijalni rad, je samo po sebi vrlo upitno promatra li se to s aspekta prava garantiranih članom 5. stav 1.e. i stav 4. Evropske konvencije.

38. Zatim, ... apelantov boravak u Zavodu... nije bio u skladu sa suštinskim proceduralnim propisima i pravilima primjenjivog domaćeg zakona, konkretno Zakona o zaštiti lica s duševnim smetnjama budući da odluku o smještaju apelanta u Zavod nije donio sud.. iako prema odredbama navedenog zakona isključivo sud odlučuje o prisilnom smještaju duševno poremećenog lica...

39. Stoga, uzimajući u obzir činjenice konkretnog predmeta, te razloge navedene u Odluci broj AP 2472/11 od 31. januara 2013. godine, u pogledu „lišavanja slobode“ i apelantovog smještaja u Zavod, te ispitivanje zakonitosti produženja smještaja, Ustavni sud iz istih razloga zaključuje da je i u konkretnom slučaju povrijeđeno apelantovo pravo iz člana 5. stav 1.e. i stav 4. Evropske konvencije.“

20. Dana 25.09.2013. godine aplikant je primio 3.000 KM koje mu je dosudio Ustavni sud.

21. Dana 29.11.2013. godine Općinski sud u Kiseljaku je zaključio na osnovu nalaza i mišljenja vještaka neuropsihijatra da trenutno zdravstveno stanje aplikanta ne opravdava nastavak njegovog zadržavanja u zavodu Drin.

22. Dana 18.03.2014. godine Kantonalni sud u Novom Travniku potvrdio je odluku od 29.11.2013. godine, te je tako ona postala pravosnažna.

23. Dana 6.05.2014. godine Centar za socijalni rad u Varešu izvijestio je Općinski sud u Viskokom da smatra da je nastavak smještaja aplikanta u zavodu Drin u njegovom najboljem interesu iz razloga socijalne zaštite.

24. Aplikant još uvijek nije bio pušten iz zavoda Drin.

C. Činjenice koje se odnose na g. Busovaču

25. U različitim intervalima u 1997, 1998 i 1999. godini aplikant je liječen zbog šizofrenije na Psihijatrijskoj klinici u Tuzli.

26. Dana 8.10.1999. godine Općinski sud u Tuzli oduzeo je aplikantu poslovnu sposobnost.

27. Dana 8.12.1999. godine Centar za socijalni rad Tuzla smjestio ga je u zavod Drin.

28. Dana 2.03.2000. godine aplikant je stavljen pod starateljstvo njegovog rođaka, A.B. Dana 10.06.2010. godine stavljen je pod starateljstvo njegove sestre, S.P.

II. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO

29. Prema propisima o socijalnoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine smještaj u ustanovu socijalne zaštite predstavlja socijalno pravo koje pripada osobama sa duševnim smetnjama (*Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom*, Službene

novine Federacije Bosne i Hercegovine (Sl. novine FBiH) br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09, te *Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom*, Službene novine Zeničko-dobojskog kantona br. 13/07 i 13/11). Ukoliko nadležni centar za socijalni rad smatra da se osnovne potrebe osobe sa duševnim smetnjama ne mogu zadovoljiti na drugi način, on može takvu osobu smjestiti u ustanovu socijalne zaštite. Centar za socijalni rad to može učiniti po službenoj dužnosti ili na zahtjev osobe o kojoj je riječ ili njenog staratelja. Na tu odluku može se uložiti žalba, ali odrasla osoba koja nema procesnu sposobnost može podnijeti žalbu samo putem svoga staratelja (vidi član 52. *Zakona o upravnom postupku*, Sl. Novine FBiH br. 2/98 i 48/99). Osobe smještene u ustanovu socijalne zaštite prema propisima o socijalnoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine ne uživaju procesnu zaštitu koja važi za prisilno zadržavanje.

Kada je riječ o prisilnom zadržavanju, član 45. *Zakona o vanparničnom postupku*, Sl. Novine FBiH br. 2/98, 39/04 i 73/05) propisuje da će sud donijeti odluku o zatvaranju osobe sa duševnim smetnjama u ustanovu zdravstvene zaštite ukoliko je zbog prirode bolesti te osobe potrebno ograničiti njenu slobodu kretanja ili kontakte sa vanjskim svijetom; sud će također odlučiti o otpuštanju takve osobe kada prestanu razlozi za njeno zadržavanje. Psihijatrijska ustanova u koju je osoba sa duševnim smetnjama primljena bez svoje volje će odmah, a najkasnije u roku od 24 sata nakon donošenja odluke o prisilnom zadržavanju, neposredno ili putem elektronskih sredstava komuniciranja dostaviti nadležnom sudu obavijest o prisilnom zadržavanju zajedno sa liječničkom dokumentacijom o pregledu osobe sa duševnim smetnjama sa obrazloženjem razloga za prisilno zadržavanje. U svojoj odluci sud će odrediti i vrijeme zadržavanja koje ne može biti duže od jedne godine (članovi 27. i 33. *Zakona o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama*, Sl. novine FBiH br. 37/01 i 40/02).

III. RELEVANTNI MEĐUNARODNI PROPISI

A. Izvještaj Evropskog komiteta za prevenciju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja („CPT“) o posjeti Bosni i Hercegovini od 19. do 30.03.2007. godine (dokument br. CPT/Inf (2009) 25)

30. Relevantni dio izvještaja o posjeti Bosni i Hercegovini od 19. do 30.03.2007. godine glasi:

„128. Smještaj štićenika u ustanovu socijalne zaštite predlaže staratelj dotične osobe (centar za socijalni rad u kojem je štićenik prijavljen, ili član obitelji). Centar za socijalni rad može zatražiti smještaj štićenika u bilo koju ustanovu socijalne zaštite, bilo u Federaciji BiH ili Republici Srpskoj. Odlučujući faktori su raspoloživost mjesta i cijena, pošto svaki centar za socijalni rad mora plaćati mjesečni iznos po štićeniku.

Preduvjeti za smještaj štíćenika u ustanovu socijalne zaštite su da je osobi oduzeta poslovna sposobnosti (tj. da je proglašena mentalno nesposobnom), kao i da ima psihijatrijski poremećaj i/ili mentalnu onesposobljenost, i završeno bilo kakvo bolničko liječenje.

Ako se ispune ovi (i određeni drugi) uvjeti, interna komisija ustanove socijalne zaštite ispituje molbu i odlučuje o prijemu osobe. Ova procedura ne uključuje istragu na licu mjesta ili ispitivanje od strane doma za socijalnu zaštitu. Po prijemu, centar za socijalni rad ili obitelj (zavisno od toga ko je staratelj osobe) potpisuje ugovor sa ustanovom socijalne zaštite prema kojem za mjesečni novčani iznos ustanova vrši zbrinjavanje i liječenje štíćenika. Ustanova socijalne zaštite također se obavezuje dostavljati staratelju godišnji izvještaj.

129. U kontekstu Bosne i Hercegovine, CPT smatra da sud treba biti obaviješten o svim odlukama o smještaju osobe u ustanovu socijalne zaštite protiv njene volje ili na inicijativu staratelja, kako bi se tražilo odobrenje suda za taj smještaj. Takav mehanizam zaštite predstavlja nužan element u izradi sveobuhvatnog zakonskog okvira (vidi tačku 110). **CPT preporučuje da nadležni organi vlasti poduzmu potrebne mjere kako bi se osiguralo uvođenje ovog mehanizma zaštite za sve nove smještaje u ustanove socijalne zaštite u BiH.**

130. CPT je također zabrinut zbog očiglednog nedostatka odgovarajućih mehanizama zaštite za osobe kojima je oduzeta poslovna sposobnost i koje su smještene u ustanovu socijalne zaštite. Delegacija se susrela s nekoliko štíćenika u ova dva zavoda, posebno u zavodu „Drin“, koji odaju utisak da su sposobni. Međutim, čini se da nema usklađenih napora staratelja ili nadležnog centra za socijalni rad na iznalaženju alternativnog rješenja za ove štíćenike u zajednici. Trebalo bi se vršiti neovisno preispitivanje smještaja svakog štíćenika u redovnim vremenskim intervalima, kojom prilikom bi se štíćeniku dala mogućnost da izrazi svoja stajališta. **CPT preporučuje da nadležni organi vlasti uvedu redovne automatske revizije štíćenika smještenih u ustanove socijalne zaštite.**

131. Godišnji izvještaji na dvije stranice koji se pišu za svakog štíćenika zavoda „Drin“ pružaju minimalne informacije, premda osoblje navodi da je uvijek spremno napraviti *ad hoc* izvještaje na zahtjev, te se susresti sa starateljima, ako se to traži. U Višegradu se ne prave čak ni takvi izvještaji. Iz razgovora sa osobljem, socijalnim radnicima i direktorom centra za socijalni rad očigledno proizlazi da općenito nema daljeg interesa za skrb i liječenje osobe nakon što je smještena u ustanovu socijalne zaštite. Dakle, po svemu sudeći, tek je nekolicina članova obitelji ili staratelja iz centara za socijalni rad ikada pisala, posjetila ili iskazala interes za njihove štíćenike. **CPT preporučuje da nadležni organi vlasti potiču centre za socijalni rad da na odgovarajući način vrše svoje dužnosti nadzora.**

132. Civilno društvo može igrati veoma važnu ulogu u životima štíćenika ustanova socijalne zaštite putem redovnih posjeta, što povećava kontakte štíćenika s vanjskim svijetom. CPT je primijetio da se u zavodu „Drin“ kontakti s vanjskim svijetom razvijaju, dok u višegradskom zavodu, po svemu sudeći, nema kontakata s nevladinim organizacijama. **CPT poziva obje ustanove da razvijaju veze s vanjskim organizacijama.**

...

134. Kako izgleda, niti u jednom od ova dva zavoda štíćenicima ili njihovim starateljima se ne pružaju pisane informacije o pravima štíćenika, premda su u zavodu „Drin“ u toku pripreme na izradi uvodne brošure i web-stranice.

CPT preporučuje da se u svim ustanovama socijalne zaštite u BiH osigura uvodna brošura za štićenike i staratelje koja će utvrđivati program ustanove i prava štićenika, uključujući i informacije o pravu podnošenja službene žalbe, te o modalitetima za podnošenje žalbe.

135. Delegacija je primijetila da je svim osobama primljenim u ustanove socijalne zaštite odlukom suda oduzeta poslovna sposobnost, te da im je zakonskog staratelja imenovao centar za socijalni rad u kojem su prijavljeni. Većina štićenika u dvije posjećene ustanove socijalne zaštite smještena je u zatvorenim odjelima ili tako da ih osoblje ustanove očigledno može obuzdati kad god se to smatra potrebnim.

136. Procedure za oduzimanje poslovne sposobnosti iste su u oba bh. entiteta. Obitelj osobe o kojoj je riječ ili nadležni centar za socijalni rad podnose sudu zahtjev za donošenje odluke o oduzimanju poslovne sposobnosti. Psihijatar sačinjava medicinsko mišljenje o dotičnoj osobi i ono se dostavlja sudu koji održava raspravu kako bi odlučio oduzima li se poslovna sposobnost na neodređeni ili određeni vremenski period. Rasprava se provodi u prisutstvu predlagača (člana obitelji ili centra za socijalni rad), privremenog staratelja kojeg je imenovao centar za socijalni rad i predstavnika centra za socijalni rad, kao i dotične osobe, ako se smatra sposobnom da razumije postupak. Nakon odluke suda, jedna od strana može se žaliti na odluku u roku od tri dana..

CPT preporučuje da nadležni organi vlasti poduzmu potrebne mjere kako bi osigurali da sve osobe koje su predmet postupka oduzimanja poslovne sposobnosti budu sistematično:

- **osobno saslušane na sudu;**
- **da im se uruči kopija sudske odluke;**
- **da budu obaviještene, usmenim i pismenim putem, o mogućnosti žalbe protiv odluke o oduzimanju poslovne sposobnosti.**

137. U roku od 30 dana od sudske odluke, centar za socijalni rad treba imenovati stalnog staratelja čija uloga treba biti da pomaže osobi u ponovnom sticanju mentalne sposobnosti. Treba primijetiti da nema automatskih revizija kada sud na neodređeno vrijeme osobi oduzme poslovnu sposobnost. Sud može, na vlastitu inicijativu ili na prijedlog osobe koja je pokrenula postupak za oduzimanje poslovne sposobnosti, ispitati mogućnost opoziva svoje odluke. Međutim, u praksi, slučajevi u kojima se radi o oduzimanju poslovne sposobnosti na neodređeno vrijeme se očito nikad ponovo ne razmatraju, a delegacija je čula da se otpuštanja iz ustanova socijalne zaštite rijetko dešavaju i obično uz otpor relevantnog centra za socijalni rad.

Pored toga, čini se da staratelji često zanemaruju svoje dužnosti prema štićenicima nakon što potpišu ugovor sa ustanovom socijalne zaštite, faktički dajući bjanko pristanak za sva liječenja i mjere koje primjenjuje ustanova. Također, staratelji općenito malo nastoje posjećivati svoje štićenike ili ispitati pruženu skrb.

CPT preporučuje da nadležni organi vlasti poduzmu potrebne mjere kako bi se osiguralo da zakonski staratelji ispunjavaju svoje dužnosti odgovorno i u interesu svojih štićenika.

138. U ovom kontekstu, CPT želi podsjetiti nadležne vlasti na Preporuku Rec(99)4 Komiteta ministara Vijeća Evrope državama članicama o načelima pravne zaštite poslovno nesposobnih odraslih osoba. Ova preporuka sadrži 28 načela starateljstva. CPT smatra da bi institut starateljstva na osnovu ovih načela bio uravnotežen, pravičan i, iznad svega, srazmjernan. **CPT preporučuje da organi vlasti ugrade**

Načela Vijeća Evrope u pogledu zakonske zaštite pravno nesposobnih odraslih osoba u svoje domaće zakonske norme koje se odnose na starateljstvo“

31. Prilikom svoje naredne posjete u 2011. godini, CPT je konstatirao da su procedure za smještaj štićenika u ustanove socijalne zaštite ostale neizmijenjene (vidi dokument br. CPT/Inf (2012) 15, tačke 125-127). CPT je posebno primijetio da preporuke iz izvještaja od 2007. godine, koje se odnose na uvođenje sudskog preispitivanja smještaja i redovne automatske revizije, nisu implementirane.

B. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom usvojena 13.12.2006. godine od strane Generalne skupštine Ujedinjenih naroda (Rezolucija A/RES/61/106)

32. Ova konvencija je stupila na snagu 3.05.2008. godine. Bosna i Hercegovina joj je pristupila 29.07.2009. godine, te je ratificirala 12.03.2010. godine. U relevantnom dijelu ona glasi:

Član 14.

Sloboda i sigurnost osobe

„1. Države potpisnice osigurat će da osobe s invaliditetom, ravnopravno s drugim osobama:

(a) uživaju pravo na osobnu slobodu i sigurnost;

(b) nisu nezakonito ili proizvoljno lišene slobode, da svako lišavanje slobode bude u skladu sa zakonom, te da ni u kojem slučaju postojanje invaliditeta ne opravdava lišavanje slobode.

2. Ukoliko osobe s invaliditetom budu lišene slobode u nekom postupku, države potpisnice osiguravaju da im se, na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama, jamče prava u skladu s međunarodnim pravom o ljudskim pravima, te da će se sa njima postupiti u skladu s ciljevima i načelima ove Konvencije, uključujući osiguravanje razumne prilagodbe.“

Član 19.

Neovisno življenje i uključenost u zajednicu

Države potpisnice ove Konvencije priznaju jednako pravo svim osobama s invaliditetom na život u zajednici, s pravom izbora jednakim kao i za druge osobe, te poduzimaju djelotvorne i prikladne mjere kako bi olakšale osobama s invaliditetom potpuno uživanje ovoga prava i njihovo puno uključivanje i sudjelovanje u zajednici, uključujući i na način da osiguraju da:

(a) osobe s invaliditetom imaju mogućnosti izbora svog mjesta stanovanja, gdje i s kim će živjeti, ravnopravno s drugim osobama, te da nisu primorane živjeti po određenom programu;

(b) osobe s invaliditetom imaju pristup nizu službi potpore u svojim domovima, ustanovama za smještaj i drugim službama za potporu u lokalnoj zajednici, uključujući osobnu asistenciju potrebnu za potporu življenju i uključivanju u zajednicu, i sprječavanje izolacije ili isključenosti iz zajednice;

(c) usluge u lokalnoj zajednici, oprema i prostori namijenjeni općoj populaciji dostupni su na ravnopravnoj osnovi osobama s invaliditetom i u skladu su s njihovim potrebama.“

C. Preporuka br. Rec(2004)10 Komiteta ministara Vijeća Evrope u pogledu zaštite ljudskih prava i dostojanstva osoba s duševnim smetnjama (usvojena 22.09.2004. godine)

33. Relevantni dio ove preporuke glasi:

Član 17. – Kriteriji za prisilni smještaj

„1. Osoba može biti podvrgnuta prisilnom smještaju samo ako su ispunjeni svi sljedeći uvjeti:

- i. osoba ima mentalni poremećaj;
- ii. stanje osobe predstavlja značajan rizik od nanošenja ozbiljne štete za zdravlje te ili neke druge osobe;
- iii. smještajem je obuhvaćena terapijska svrha;
- iv. nisu na raspolaganju sredstva za pružanje odgovarajuće skrbi koja bi bila u manjoj mjeri restriktivna;
- v. uzeto je u obzir mišljenje dotične osobe.

...“

PRAVO

I. PRELIMINARNA RAZMATRANJA

A. Nove pritužbe aplikanata podnesene nakon dostavljanja predmeta odgovornoj vladi

34. Sud primjećuje da su nakon dostavljanja predmeta, te kao odgovor na izjašnjenje vlade, podnesene nove pritužbe: aplikanti su naveli, pozivajući se na član 6. stav 1. Konvencije, da im domaći propisi ne pružaju mogućnost da se direktno obrate sudu sa zahtjevom za vraćanje njihove poslovne sposobnosti. Međutim, u početnim aplikacijama na koje je vlada već dala svoje izjašnjenje nije iznesena nijedna pritužba u pogledu ovog aspekta postupanja prema alikantima kao duševno bolesnim osobama (vidi, *a contrario*, *Winterwerp protiv Holandije*, 24.10.1979, tačka 72, Serija A br. 33). Prema tome, ta pritužba nije upućena dovoljno rano kako bi se omogućilo da stranke o tome razmijene svoja izjašnjenja. Sud stoga ne smatra primjerenim da u ovoj fazi odvojeno razmatra ovo pitanje (vidi, na

primjer, *Maznyak protiv Ukrajine*, br. 27640/02, tačka 22, 31.01.2008, i *Kuncheva protiv Bugarske*, br. 9161/02, tačka 18, 3.07.2008).

II. SPAJANJE APLIKACIJA

35. S obzirom na njihovu zajedničku činjeničnu i pravnu pozadinu, Sud je odlučio spojiti ove tri aplikacije u skladu s pravilom 42. stav 1. Pravila Suda.

III. NAVODNA POVREDA ČLANA 5. KONVENCIJE

36. Aplikanti su se žalili u pogledu zakonitosti njihovog zatvaranja u ustanovu socijalne zaštite Drin. Oni tvrde da su tamo držani protiv svoje volje i da nisu mogli ishodovati otpust. Nisu se pozvali ni na jedan određeni član Konvencije. Sud, budući da je autoritet za pravnu kvalifikaciju činjenica predmeta, smatra da ova pritužba potpada pod član 5. stav 1. Konvencije.

Aplikanti su se dalje žalili na nepostojanje sudskog preispitivanja njihovog smještaja u ustanovu socijalne zaštite Drin, nepozivajući se ni na jedan određeni član Konvencije. Sud, budući da je autoritet za pravnu kvalifikaciju činjenica predmeta, ovu pritužbu je dostavio vladi prema članu 5. stav 4. Konvencije.

Na kraju, aplikanti su implicitno iznijeli pritužbu prema članu 5. stav 5. Konvencije.

Relevantni dijelovi člana 5. glase:

„1 Svako ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u sljedećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

...

(e) zakonito lišenje slobode ... duševno bolesnih osoba ...

...

4. Svako ko je lišen slobode hapšenjem ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti sudski postupak kako bi sud u kratkom roku odlučio o zakonitosti lišenja slobode, te ukoliko ono nije bilo zakonito, naredio puštanje na slobodu.

5. Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišenja slobode protivno odredbama ovog člana ima izvršno pravo na obeštećenje.“

A. Dopuštenost

1. Prethodni prigovori vlade

(a) Gubitak statusa žrtve

37. Vlada je izjavila da g. Crepulja više ne može tvrditi da je žrtva navodnih povreda Konvencije u smislu člana 34. Konvencije nakon donošenja odluka Ustavnog suda i Općinskog suda u Kiseljaku od 25.06. odnosno 29.11.2013. godine i isplate naknade koju mu je dosudio Ustavni sud (vidi tačke 19, 20. i 20. u tekstu gore).

38. Aplikanti su tvrdili da g. Crepulja, kao ni gđa Hadžimejlić, nisu izgubili status žrtve budući da su još uvijek lišeni slobode uprkos odlukama Ustavnog suda i naknadnim odlukama nadležnih građanskih sudova.

39. Iako je odgovorna država ovaj prigovor stavila samo u odnosu na g. Crepulju, Sud će ga ispitati i u odnosu na gđu Hadžimejlić, s obzirom na sličnost činjeničnog stanja (vidi, *mutatis mutandis*, *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [GC], br. 27996/06 i 34836/06, tačka 27, ESLJP 2009).

40. Na početku, Sud napominje da su odluke Ustavnog suda zaista priznale navodnu povredu Konvencije u predmetima gđe Hadžimejlić i g. Crepulje. Ustavni sud je utvrdio postojanje procesnih nedostataka koji su utjecali na zakonitost njihovog prisilnog smještaja u ustanovu socijalne zaštite. Također, g. Crepulji je dosuđen iznos od 3.000 KM na ime naknade nematerijalne štete. Međutim, nadležne vlasti nisu otklonile navedene nedostatke: uprkos rješenjima Općinskog suda u Kiseljaku od 8.09.2014. i 29.11.2013. godine (vidi tačke 13. i 21. u tekstu gore) da trenutno stanje mentalnog zdravlja aplikanata ne opravdava prisilno zatvaranje, oni se još uvijek nalaze u ustanovi Drin. Stoga gđa Hadžimejlić i g. Crepulja još uvijek mogu tvrditi da su žrtve navodnih povreda. Prema tome, ovaj prigovor vlade se mora odbiti.

(b) Neiscrpljivanje domaćih pravnih lijekova

41. Vlada je tvrdila da aplikaciju g. Busovače treba odbaciti zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova, jer se nije žalio Ustavnom sudu.

42. Aplikanti su izjavili da je očito iz slučaja g. Crepulje i gđe Hadžimejlić da apelacija Ustavnom sudu ne predstavlja djelotvoran pravni lijek za njihove pritužbe, budući da su oni još uvijek lišeni slobode. Stoga su aplikanti pozvali Sud da aplikaciju g. Busovače proglasi dopuštenom: od 1999. godine kada je smješten u ustanovu Drin, njegovo lišenje slobode nikada nije ispitaio sud.

43. Sud podsjeća da pravilo o iscrpljivanju domaćih pravnih lijekova iz člana 35. stav 1. Konvencije zahtijeva da aplikanti prvo iskoriste pravne lijekove koji su osigurani u domaćem pravnom sistemu, čime se države oslobađaju obaveze da odgovaraju pred Evropskim sudom za svoje radnje

prije nego što dobiju priliku otkloniti povrede putem svoga pravnog sistema. Ovo pravilo zasniva se na pretpostavci da domaći sistem pruža djelotvoran pravni lijek u pogledu navodne povrede. Na vladi koja tvrdi da nisu iscrpljeni domaći pravni lijekovi je teret dokazivanja da uvjeri Sud da je u predmetno vrijeme, i u teoriji i u praksi, bio na raspolaganju djelotvoran pravni lijek, odnosno, da je taj pravni lijek bio dostupan, da je mogao pružiti zaštitu u pogledu pritužbi aplikanta, te da je u razumnoj mjeri nudio izgleda na uspjeh. Međutim, kada se zadovolji ovaj teret dokazivanja, na aplikantu je da dokaže da je pravni lijek koji nudi vlada ustvari iscrpljen ili je iz nekog razloga nedovoljan i neučinkovit u konkretnim okolnostima predmeta, ili da su postojale posebne okolnosti koje ga oslobađaju zahtjeva o iscrpljivanju domaćih pravnih lijekova (vidi, između ostalog, *Akdivar i drugi protiv Turske*, 16.09.1996. godine, tačka 68, *Izveštaji o presudama i odlukama 1996-IV*; *Sejdovic protiv Italije* [GC], br. 56581/00, tačka 46, ESLJP 2006-II; *Demopoulos i drugi protiv Turske* (odl.) [GC], br. 46113/99 *et al.*, ESLJP 2010; *Vučković i drugi protiv Srbije* (prethodni prigovor) [GC], br. 17153/11 i 29 drugih predmeta, tačke 69-77, 25.03.2014. godine; i *Parrillo protiv Italije* [GC], br. 46470/11, tačka 87, 27.08.2015).

44. Kada je riječ o pravnim sistemima koji pružaju ustavnu zaštitu osnovnih prava, poput onoga u Bosni i Hercegovini, Sud podsjeća da je na oštećenim osobama da provjere obim takve zaštite (vidi *Mirazović protiv Bosne i Hercegovine* (odl.), br. 13628/03, 16.05.2006).

45. I pored navedenoga, Sud želi naglasiti da se kod primjene toga pravila dužna pažnja mora posvetiti činjenici da se ono primjenjuje u kontekstu mehanizma za zaštitu ljudskih prava koji su zemlje potpisnice pristale uspostaviti. Prema tome, Sud je svjestan da se član 35. mora primjenjivati sa određenim stepenom fleksibilnosti i bez pretjeranog formalizma. Sud dalje uzima u obzir da pravilo o iscrpljivanju domaćih pravnih lijekova nije apsolutno niti ga je moguće primjenjivati automatski; prilikom ispitivanja da li je poštovano ovo pravilo, bitno je uzeti u obzir posebne okolnosti pojedinačnog predmeta. To između ostaloga znači da Sud mora realno sagledati ne samo postojanje formalnih pravnih lijekova u pravnom sistemu zemlje potpisnice o kojoj je riječ, nego također i opći pravni i politički kontekst u kojem oni funkcioniraju, kao i osobne prilike aplikanta (vidi *Akdivar i drugi*, citiran gore, tačka 69; *Selmouni protiv Francuske* [GC], br. 25803/94, tačka 77, ESLJP 1999 V; i *Salah Sheekh protiv Holandije*, br. 1948/04, tačka 121, 11.01.2007).

46. Kada je riječ o predmetnom slučaju, Sud konstatira da g. Busovača nije iskoristio apelaciju Ustavnom sudu prije podnošenja aplikacije. Međutim, imajući u vidu sličnost činjeničnog stanja između ove i prve dvije aplikacije, te činjenicu da domaći organi nisu postupili u skladu s odlukama Ustavnog suda donesenim u korist prvo dvoje aplikanata (vidi tačku 40. u tekstu gore), Sud smatra da se prigovor vlade o neiscrpljivanju domaćih pravnih lijekova ne može prihvatiti u odnosu na g. Busovaču (vidi *Tokić i*

drugi protiv Bosne i Hercegovine, br. 12455/04, 14140/05, 12906/06 i 26028/06, tačka 59, 8.07.2008). Prema tome, drugi prethodni prigovor vlade se mora odbiti. Sud želi naglasiti da se njegova odluka ograničava na okolnosti ovog slučaja, te da se ne smije tumačiti kao opći stav koji znači da u slučaju navoda o nezakonitom zatvaranju duševno bolesnih osoba žalba Ustavnom sudu nikada ne predstavlja pravni lijek koji se mora iskoristiti.

(c) Zaključak

47. Sud konstatira da aplikacije nisu očigledno neosnovane u smislu člana 35. stav 3.(a) Konvencije. Sud također konstatira da one nisu nedopuštene ni po bilo kojem drugom osnovu. Stoga se one moraju proglasiti dopuštenima.

B. Meritum

1. Navodna povreda člana 5. stav 1. Konvencije

(a) Aplikanti

48. Aplikanti su izjavili da njihov prisilni smještaj u ustanovu Drin ne ispunjava uvjete za lišenje slobode duševno bolesnih osoba iz presude *Winterwerp protiv Holandije* (citirana gore, tačka 39). Organi socijalnog rada su svoje odluke o smještaju aplikanata u ustanovu Drin zasnovali na prosto činjenici da njihove porodice nisu bile spremne da se brinu o njima, te da im je potrebna socijalna zaštita. Oni nisu ispitali da li bi se neophodna pomoć mogla osigurati alternativnim mjerama koje bi manje ograničavale njihovu osobnu slobodu. Nadalje, Ustavni sud je utvrdio povredu člana 5. stavovi 1. i 4. Konvencije u predmetima gđe Hadžimejlić i g. Crepulje. Nakon toga je nadležni građanski sud utvrdio da trenutno stanje njihovog mentalnog zdravlja nije takve vrste ili stepena koji opravdava nastavak njihovog smještaja. Međutim, uprkos ovim odlukama, oni su još uvijek u ustanovi socijalne zaštite protiv svoje volje.

(b) Vlada

49. Vlada je prihvatila da smještaj aplikanata u ustanovu Drin predstavlja „lišenje slobode“ u smislu člana 5. stav 1. Konvencije, kako je to utvrdio Ustavni sud. Ona je međutim ustvrdila da je taj smještaj bio zakonit. Aplikanti su duševno bolesne osobe i one su u stanju socijalne potrebe. Njihove porodične prilike ne omogućavaju odgovarajuću njegu izvan ustanove socijalne zaštite. Vlada je tako tvrdila da je smještaj aplikanata u ustanovu socijalne zaštite imao za cilj zaštitu njihovog interesa da dobiju socijalnu skrb.

(c) Intervencija treće strane

50. Projekat PERSON, pozivajući se na praksu Suda, komentare komesara za ljudska prava Vijeća Evrope i Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima osoba sa invaliditetom, tvrdi da oduzimanje poslovne sposobnosti predstavlja neopravdano zadiranje u privatni život osobe i da bi organi vlasti prvo trebali razmotriti primjenu mjera koje su manje restriktivne. Komesar za ljudska prava je oduzimanje poslovne sposobnosti u vezi s prisilnim smještajem u ustanovu okarakterizirao kao razlog za zabrinutost. Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima osoba sa invaliditetom treba tumačiti tako da ona zahtijeva da države supstituciju u odlučivanju zamijene potporom u odlučivanju prilikom vršenja poslovne sposobnosti. U svijetu je razvijen čitav niz sredstava potpore osobama u vršenju njihove poslovne sposobnosti koji se pokazao uspješnim kao pomoć ljudima sa mentalnim invaliditetom. Treća strana je kritizirala odluke o oduzimanju poslovne sposobnosti koje se temelje isključivo na nalazima vještaka, tvrdeći da takva praksa u velikoj mjeri omogućava arbitrarnost u odlučivanju.

(d) Ocjena Suda

51. Sud ponavlja da član 5. Konvencije, zajedno sa članovima 2, 3. i 4. spada u prvi red osnovnih prava koja štite fizičku sigurnost pojedinca, te da je kao takav od vrhunskog značaja u demokratskom društvu (vidi, između ostalog, *McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], br. 543/03, tačka 30, ESLJP 2006-X, i *Rudenko protiv Ukrajine*, br. 50264/08, tačka 98, 17.04.2014).

52. Sud ponavlja da lišenje slobode o kojem je riječ mora prije svega biti „zakonito“, kako bi bilo u skladu sa članom 5. stav 1, uključujući i poštovanje zakonom propisanog postupka; u tom pogledu Konvencija se u suštini poziva na domaći zakon i propisuje obavezu poštovanja njegovih materijalnih i procesnih pravila. Ona, međutim, također zahtijeva da svako lišenje slobode mora biti u skladu sa svrhom člana 5, odnosno da štiti osobe od arbitrarnosti (vidi *Herczegfalvy protiv Austrije*, 24.09.1992, tačka 63, Serija A br. 244). Nadalje, zatvaranje osobe je toliko teška mjera da je ona opravdana samo ukoliko su druge, blaže mjere bile razmatrane, ali je ustanovljeno da su one nedovoljne kako bi se zaštitio osobni ili javni interes koji bi mogao zahtijevati da osoba o kojoj je riječ bude lišena slobode. To znači da nije dovoljno da lišenje slobode bude u skladu sa domaćim zakonom; ono također mora biti i neophodno u datim okolnostima (vidi *Stanev protiv Bugarske* [GC], br. 36760/06, tačka 143, ESLJP 2012).

53. Među stranama nije sporno da je smještaj aplikantata u ustanovu soijalne zaštite Drin predstavljao „lišenje slobode“ u smislu člana 5. stav 1.(e) Konvencije, a Sud nema razloga da utvrdi drugačije.

54. Sud konstatira da je dana 25.04. odnosno 25.06.2013. godine, Ustavni sud utvrdio da lišenje slobode gđe Hadžimejlić, odnosno g. Crepulje nije bilo „u skladu sa zakonom propisanim postupkom“ u smislu

člana 5. stav 1. Konvencije budući da su oni držani u psihijatrijskom pritvoru bez odluke nadležnog građanskog suda. Ustavni sud je dalje utvrdio povredu člana 5. stav 4. Konvencije zbog nepostojanja sudskog preispitivanja zakonitosti lišenja slobode aplikanata. Ustavni sud je naredio nadležnim centrima za socijalni rad da poduzmu mjere kako bi se osiguralo poštovanje prava aplikanata iz člana 5. stavovi 1. i 4. Konvencije.

55. Nakon odluka Ustavnog suda, neophodnost lišenja slobode prvog i drugog aplikanta razmatrao je nadležni građanski sud (vidi tačke 13. i 21. u tekstu gore). Na osnovu medicinskog nalaza vještaka, utvrdio je da zdravstveno stanje aplikanata nije takvo da opravdava nastavak njihovog prisilnog smještaja. Međutim, uprkos ovim odlukama, situacija se nije promijenila za prvog i drugog aplikanta. Oni se još uvijek nalaze u ustanovi socijalne zaštite na osnovu administrativnih odluka.

56. Vlada je tvrdila da je cilj nastavka zadržavanja aplikanata u ustanovi socijalne zaštite bio zaštita njihovog interesa da budu socijalno zbrinuti. U vezi s tim Sud napominje da je Ustavni sud već ispitao te argumente i utvrdio da domaći organi nisu postupili u skladu sa zahtjevima relevantnog domaćeg zakona koji se odnose na prisilni smještaj u ustanovu: svaki takav smještaj mora narediti nadležni sud (vidi tačku 29. u tekstu gore). Sud ne vidi razloga da odstupa od utvrđenja Ustavnog suda.

57. Kao dodatno razmatranje, Sud primjećuje da je ocjena o tome da li i dalje postoji poremećaj koji opravdava zadržavanje aplikanata u ustanovi data tek nakon odluka Ustavnog suda. Iako su oni po svemu sudeći bili pod nadzorom psihijatra u ustanovi, cilj toga nadzora nije bio davanje ocjene u redovnim vremenskim intervalima o tome da li ih je potrebno i dalje držati u ustanovi Drin, u smislu člana 5. stav 1.(e) (vidi *Stanev*, citiran gore, tačka 158, i *Mihailovs protiv Latvije*, br. 35939/10, tačka 150, 22.01.2013).

58. Kada je riječ o g. Busovači, Sud konstatira da se on još uvijek drži u ustanovi socijalne zaštite Drin na osnovu administrativne odluke. Neophodnost njegovog prisilnog smještaja, koji traje već više od 15 godina, nikada nije ispitao nadležni sud.

59. U pogledu navedenih razmatranja, Sud je mišljenja da smještaj aplikanata u ustanovu socijalne zaštite Drin nije naređen u skladu sa „zakonom propisanim postupkom“ u smislu člana 5. stav 1. Konvencije. Prema tome, došlo je do povrede te odredbe.

2. Navodna povreda člana 5. stav 4. Konvencije

60. S obzirom na njegov zaključak u vezi sa članom 5. stav 1. gore u tekstu, Sud smatra da nije neophodno posebno ispitivati da li je u ovom slučaju također došlo i do povrede člana 5. tačka 4. Konvencije (vidi *David protiv Moldavije*, br. 41578/05, tačka 43, 27.11.2007, i *Tokić i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, br. 12455/04 *et al.*, tačka 70, 8.07.2008).

3. Navodna povreda člana 5. stav 5. Konvencije

61. S obzirom na njegov zaključak u vezi sa članom 5. stav 1, kao i na njegov zaključak u pogledu neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova (vidi tačku 46. u tekstu gore), Sud smatra da nije neophodno ispitivati da li je u ovom predmetu došlo do povrede člana 5. tačka 5. Konvencije.

IV. PRIMJENA ČLANA 46. KONVENCIJE

62. Sud smatra da je u predmetnom slučaju prikladno razmotriti primjenu člana 46. Konvencije koji u relevantnom dijelu propisuje:

„1. Visoke ugovorne strane se obavezuju da će se povinovati konačnoj presudi Suda u svakom predmetu u kojem su stranka u postupku.

2. Konačna presuda Suda dostavlja se Komitetu ministara koji vrši nadzor nad njenim izvršenjem...“

63. Sud ponavlja da su se članom 46. Konvencije ugovorne strane obavezale da će se povinovati konačnoj presudi Suda u svakom predmetu u kojem su stranka u postupku, s tim da Komitet ministara vrši nadzor nad izvršenjem. Iz ovoga između ostalog slijedi da presuda u kojoj Sud utvrdi povredu Konvencije ili njenih Protokola nameće pravnu obavezu odgovornoj državi ne samo da osobama o kojima je riječ isplati iznose dosuđene na ime pravične naknade, nego također i da odabere, uz nadzor Komiteta ministara, generalne i/ili po potrebi, individualne mjere koje je potrebno usvojiti u njihovom domaćem pravnom poretku kako bi se okončala povreda koju je Sud utvrdio, te koliko je moguće, otklonile njene posljedice (vidi *Menteş i drugi protiv Turske* (član 50), 24.07.1998, tačka 24, Izvještaji 1998-IV; *Scozzari i Giunta protiv Italije* [GC], br. 39221/98 i 41963/98, tačka 249, ESLJP 2000 VIII i *Assanidze protiv Gruzije* [GC], br. 71503/01, tačka 198, ESLJP 2004-II). Sud dalje napominje da je prvenstveno na državi o kojoj je riječ da odabere, uz nadzor od strane Komiteta ministara, sredstva koja će koristiti u svom domaćem pravnom poretku kako bi izvršila svoju obavezu iz člana 46. Konvencije (vidi *Scozzari i Giunta*, citirani u tekstu gore, i *Öcalan protiv Turske* [GC], br. 46221/99, tačka 210, ESLJP 2005-IV).

64. Međutim, kako bi pomogao odgovornoj državi da ispuni svoje obaveze iz člana 46, Sud može dati indikacije o vrsti individualnih i/ili generalnih mjera koje bi se mogle poduzeti kako bi se otklonila povreda Konvencije čije je postojanje utvrdio (vidi *Broniowski protiv Poljske* [GC], br. 31443/96, tačka 194, ESLJP 2004-V, i *Scoppola protiv Italije* (br. 2) [GC], br. 10249/03, tačka 148, 17.09.2009).

65. U predmetnom slučaju, imajući u vidu svoj zaključak o povredi člana 5, Sud smatra neophodnim ukazati na individualne mjere za izvršenje ove presude (vidi *Stanev*, citiran gore u tekstu, tačke 256. i 257). Sud napominje da je utvrdio povredu toga člana zbog nepoštovanja zahtjeva da

svako lišenje slobode mora biti „u skladu sa zakonom propisanim postupkom“. Sud je također konstatirao nedostatke u ocjeni postojanja i ustrajnosti poremećaja koji opravdava smještaj u ustanovu socijalne zaštite (vidi tačke 51. -59. u tekstu gore).

66. Imajući u vidu odluke nadležnog građanskog suda u pogledu potrebe nastavka njihovog zadržavanja (vidi tačke 13. i 21. u tekstu gore), Sud smatra da odgovorna država mora bez daljeg odgađanja osigurati otpust g. Crepulje i gđe Hadžimejlić iz ustanove socijalne zaštite Drin. U odnosu na g. Busovaču, odgovorna država mora osigurati da nadležni građanski sud ispita potrebu nastavka njegovog smještaja bez daljeg odgađanja.

V. PRIMJENA ČLANA 41. KONVENCIJE

67. Član 41. Konvencije glasi:

„Ukoliko Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije ili njenih Protokola, te ukoliko zakonodavstvo Visoke ugovorne strane o kojoj je riječ omogućuje samo djelomično obeštećenje, Sud će, po potrebi, odrediti pravičnu naknadu oštećenoj strani.“

A. Odšteta

68. Aplikanti nisu podnijeli bilo kakav zahtjev na ime materijalne štete, ali potražuju sljedeće iznose na ime nematerijalne štete: 100.000 eura (EUR) (gđa Hadžimejlić), 150.000 EUR (g. Crepulja) i 150.000 EUR (g. Busovača).

69. Vlada smatra da su traženi iznosi neopravdani i previsoki.

70. Sud prihvaća da su aplikanti zbog utvrđene povrede pretrpjeli znatnu duševnu bol, što opravdava dosuđivanje nematerijalne štete. Imajući u vidu trajanje nezakonitog lišenja slobode svakog aplikanta, Sud dosuđuje gđi Hadžimejlić 21.250. EUR, g. Crepulji 27.500 EUR i g. Busovači 32.500 EUR na ime nematerijalne štete, kao i svaki porez koji aplikantima može biti zaračunat. Navedeni iznosi će se isplatiti starateljima aplikantata i koristit će se u konsultaciji s aplikantima, za njihove potrebe.

B. Troškovi i izdaci

71. Aplikanti nisu podnijeli bilo kakav zahtjev u pogledu troškova i izdataka.

C. Zatezna kamata

72. Sud smatra primjerenim da se zatezna kamata zasniva na najnižoj kreditnoj stopi Evropske centralne banke, uvećanoj za tri postotna boda.

IZ OVIH RAZLOGA SUD JEDNOGLASNO,

1. *Odlučuje* spojiti aplikacije;
2. *Proglašava* aplikacije dopuštenima;
3. *Utvrdjuje* da je došlo do povrede člana 5. stav 1. Konvencije;
4. *Utvrdjuje* da ne postoji posebno pitanje prema članu 5. stav 4. Konvencije;
5. *Utvrdjuje* da ne postoji posebno pitanje prema članu 5. stav 5. Konvencije;
6. *Utvrdjuje*
 - (a) da odgovorna država u skladu sa članom 44. stav 2. Konvencije u roku od tri mjeseca od datuma kada presuda postane konačna na ime nematerijalne štete treba isplatiti 21.250 EUR (dvadeset i jednu hiljadu dvjesto pedeset eura) gđi Hadžimejlić, 27.500 EUR (dvadeset i sedam hiljada petsto eura) g. Crepulji i 32.500 (trideset i dvije hiljade petsto eura) g. Busovači, kao i svaki porez koji aplikantima može biti zaračunat, pretvoreno u domaću valutu odgovorne države po tečaju na dan izmirenja;
 - (b) da će se od isteka navedena tri mjeseca do izmirenja plaćati obična kamata na gore navedene iznose po stopi jednakoj najnižoj kreditnoj stopi Evropske centralne banke u periodu neplaćanja, uvećanoj za tri postotna boda;
 - (c) navedeni iznosi će se isplatiti starateljima aplikanata i koristit će se u konsultaciji s aplikantima, za njihove potrebe;
7. *Odbija* preostali dio zahtjeva aplikanata za pravičnu naknadu.

Sačinjeno na engleskom jeziku i dostavljeno u pisanom obliku dana 3.11.2015. godine, u skladu s pravilom 77. stavovi 2. i 3. Pravila Suda.

Françoise Elens-Passos
registrar

Guido Raimondi
predsjednik